

21.MİLLETLERARASI TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KONGRESİNE SUNULAN TEBLİĞ

Tarımsal Alan Örgütlenmesinde Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri

¹Erol AKAR, ²Dilek ÖZDEMİR, ³Özkan KAPUCU

Kastamonu Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği,
Kastamonu, ¹ Birlik Başkanı erolakar1922@hotmail.com ² Ziraat
Mühendisi, ³ Orman Mühendisi

ÖZET

Ülkemizde 1970 li yıllar, kooperatifçilik hareketinin ivme kazanmaya başladığı, kooperatifçilik adına olumlu kırılma noktasının yaşandığı yıllar olarak değerlendirilebilir. Bu süreç 1980 yılına kadar devam etmiş, 12 Eylül 1980 askeri hareketi ile kooperatifçilik hareketinde tasfiye ve duraklama dönemi başlamış, 1988 yılında çıkartılan 3476 sayılı yasa ile kooperatifler bölge ve merkez birliği düzeyinde ihtisaslaşma adı altında parçalı bir yapılanmaya doğru yönlendirilmiştir.

Diğer taraftan mevcut üretici örgütlerine ilaveten, yetiştirici ve üretici birliklerinin kuruluş sürecine girilmiş, üreticinin aynı amaca yönelik birçok örgüte Üye/ortak olmak, dolayısıyla kaynak sağlamak zorunluluğu ortaya çıkmış, örgütler yeterince kurumsal kimlik kazanamadığı için de dışa dönük rekabetten uzak, hizmet potansiyeli yetersiz kuruluşlar haline gelmiştir.

Gelişmiş ülkelerde ise kooperatifler gelişmelerini sürdürmeye devam etmişler, özellikle tarımsal sanayide kooperatifler etkin olmaya başlamış, sanayinin hammadde tedarikçisi olmaktan çıkmışlar, kendileri üretime geçerek, doğrudan tüketiciye ulaşımı sağlayan kooperatif yapıları oluşturmuşlar ve bu gün uluslararası organizasyonları ve firmaları olan devasa kuruluşlar haline gelebilmişlerdir.

Son yıllarda tüm dünyada kooperatiflerin ve küçük aile işletmelerinin ekonomideki rolü ve önemi daha da ön plana çıkmıştır. Ülkemizde de ekonomik ve sosyal yapımız dikkate alındığında üreticilerimizin kooperatif yapılara giderek

daha fazla ihtiyaç duyduğu, kırsal kalkınmanın en önemli enstrümanlarından biri olarak kooperatiflerin önemi anlaşılmaya başlanmıştır.

Ancak, kooperatiflerin sorunlarının çözümüne yönelik çaba sarf edildiğini söylemekte pek mümkün değildir. Ülkemizde köyden kente göç nedeniyle değişen demografik yapı kooperatiflerin yapısını etkilemiş, özellikle orman köylerinde kurulmuş bulunan ve orman üretimi yapan tarımsal kalkınma kooperatiflerinin yapısını olumsuz yönde değiştirmiştir.

Bu güne kadar ülke ekonomisinde kooperatiflerin rolü, yarattığı istihdam ve katma değerle ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamış, kooperatiflerle ilgili güvenilir bilgiye ulaşımı sağlayacak veri tabanı ve güven sorununu giderici sağlıklı işleyen denetim mekanizmaları oluşturulamamıştır.

Bu çalışmada, uygulamacılar olarak karşılaşılan sorunlar irdelenecek ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Kooperatif, kırsal kalkınma, örgütlenme modeli, kooperatifçilik hareketi, üretici örgütlenmesi

Matters on Agricultural Area Organization and Solution Proposals

ABSTRACT

The 1970s years, can be evaluated as a years when the cooperative motion start to acceleration and as positive breaking point on behalf of cooperative organization. This process lasted by 1980, and together with military coup of 12 September, reduction and hesitation period started. In 1988,with 3476 numbered law, the cooperatives were referred to limited structuring by the name of specialization at regional and centralized levels.

On the other hand, together with current producer organizations, foundation phase of grower and producers unions started, the obligation of to be member/ shared and support for producers to various parallel organization, emerged. Thus, due to the insufficient corporate profile, the organizations changed to be incapable of extroverted competing and poorly service potential.

In the developed countries, the cooperatives move on to development, especially in agriculture sector the cooperatives started to be effective, they renewed to be a supplier for industry by starting to produce themselves and a cooperative structure directly related to consumers emerged, and

nowadays their structures changed to endlessly foundations became the owner of international organizations and firms.

In recent years, the role and importance of cooperatives and small-scale family enterprises on economy loomed large. Considering of our country's economic and social structure, the necessity of producers for cooperatives increases and the importance of cooperatives that is one of the main instruments for rural development are started to be understood.

However, it is not possible to say enough efforts are giving to solve the matters of cooperatives. The immigration from village to city, effected the cooperative structure, especially this case negatively affected the structures of cooperatives established in forest villages and mostly in charge of wood harvesting.

So far, there is no detailed research on the role of cooperatives on economy, raised employment and added value. Also, there is lack of database for trusty information on cooperatives and, inspection mechanisms for removing the trust issue.

In this study, the matters in practice will be explicated, and the solution ways to these matters tried to be developed.

Key Words: *Cooperative, Rural development, Organization model, Cooperative movement, Producer organization.*

GİRİŞ

Dünyada 1950 li yıllarda başlayan küreselleşme süreci ile Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı(OECD) gibi uluslararası örgütler ekonomiyi kontrol etmekte ve yönlendirmede etkin olmaya başlamışlardır.

Dünya üzerindeki bu gelişmeler ve özel sektörcü yaklaşım küçük ve orta ölçekli tarımsal işletme sahiplerinin, üreticinin ve tüketicinin pazarda fiyatın oluşmasında etkisiz kalmalarına neden olmuştur.

Serbest piyasa ekonomisine geçişin ve özelleştirmelerin gerçekleşmeye başlaması, fiyatlarda regülasyonu sağlamak ve yerel ekonomilerin güçlendirilme ihtiyacı, kooperatiflerin ekonomide daha etkin olmaları sürecini başlatmıştır.

Ülkemiz 1970 li yıllarda, gelişmekte olan ülkelerdeki bu süreçten etkilenmiş ve kooperatifçilik hareketi Ülkemizde de önem kazanmaya başlamıştır. Kooperatiflere sağlanan bazı haklar ve öncelikler, Avrupa ülkelerine işçi gönderilmesi ve siyasi konjonktür bu süreci hızlandırmıştır.

Köylerde ve bölgelerde kooperatif örgütlenme başlamış, Köy Koop Merkez Birliği 67 ilin 54 ünde örgütlenen, ithalat ve ihracata başlayan, Bağcılar Bankasının % 98 hissesini alarak finans sektörüne giren önemli bir kuruluş haline gelebilmiş, ancak 12 Eylül 1980 askeri hareketiyle merkez ve bölge birliklerinin faaliyetleri durdurulmuştur.

Kooperatifler, o yıllardan bu tarafa, her türlü eğitim, denetim ve koordinasyondan uzak, kurumsal bir kimlik oluşturamadan faaliyetlerini yürütmeye çalışmışlardır. Böylesine olumsuz bir tabloda, kooperatiflerin bu güne kadar hayatîyetlerini devam ettirilebilmesi bile kooperatifçilik adına başarı olarak görülmelidir.

Dolayısıyla, 1980 tarihinden bu güne geçen yılların, kooperatifçilik ve üretici adına kayıp yıllar olarak nitelendirilmesi yanlış olmaz.

1980 li yıllarda başlayan özelleştirmelerden, kooperatifler gelişmelerini tamamlayamamış hatta kapatılmış olmalarından dolayı yararlanamamış, Ülkemizde, tarımsal sanayi ilk özelleştirilen sanayi dalı olmuş ve neredeyse tamamı özel sektöre devredilmiştir.

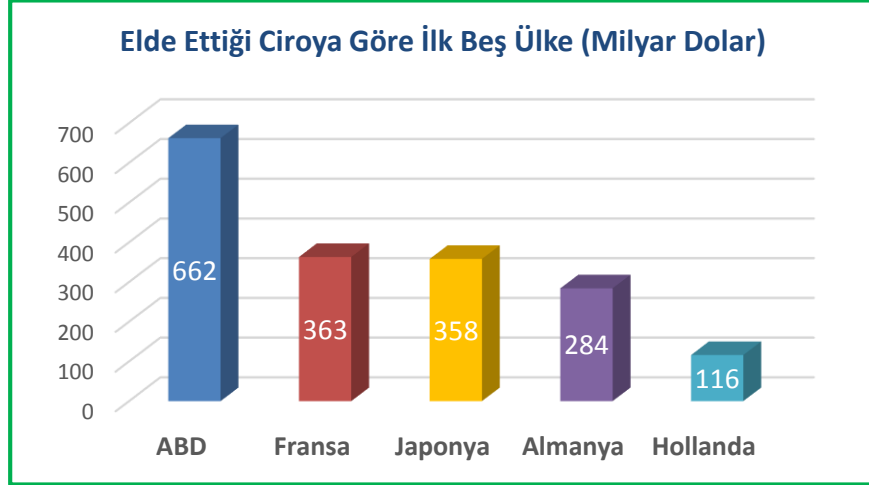
Özelleştirme süreci ile birlikte, tarımsal alanda KİT ler, ulusal veya uluslararası sermayenin eline geçmiş, büyük sermaye kuruluşları ülkemizin tarımsal politikalarına yön vermeye başlamıştır. Diğer taraftan

Uluslararası anlaşmalarla verilen taahhütler, tarımsal politikaların kendi önceliklerinin belirlenmesine de engel teşkil etme noktasına gelmiştir.

Ulusal ve uluslararası sermayelerin yatırım yapmalarının önünün açılması, Devletin küçültülmesi ve kamu zararlarının önlenmesi gibi, bu gün dahi doğruluğu tartışılır gerekçelerle yapılan özelleştirmelerin üreticinin mağduriyetine neden olduğu açıktır.

Ülke ekonomisinin de özelleştirmelerden kazançlı çıktığını söylemek mümkün değildir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü'nün yaptırdığı, "Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkilerinin Değerlendirilmesi" araştırmasına göre, araştırma kapsamındaki tarımsal KİT'lerden elde edilen toplam özelleştirme gelirin yaklaşık 177 milyon 392 bin dolar olduğu, bunun toplam özelleştirme gelirleri içindeki payının ancak yüzde 4,3 olduğu görülmüştür (Yıldırım,2009).

Aynı dönemlerde gelişmiş ülkelerde yapılan özelleştirmelerden kooperatifler çok önemli ölçüde yararlandırılmış, tarımsal sanayide üreticiler söz sahibi olabilmışler ve uluslararası dev kuruluşların, şirketlerin çekirdeğini oluşturabilmişlerdir. Özellikle gelişmiş ülkelerde kooperatiflerin ekonomide çok önemli yerlerinin olduğu ve önemli cirolara ulaştığı görülmektedir. (TABLO-1 bkz.)

Tablo-1 Gelişmiş Ülkelerden, Kooperatiflerin Elde Ettikleri Ciroya Bakıldığında İlk Beş Ülke Sıralaması (G.T.B, 2013a)

Kooperatiflerde Siyasi Algı Yaratılması Ve Vesayet

Kooperatifçilik Ülkemizde siyasi bir hareket olarak değerlendirilmiş, Kamuoyuna belki de bilinçli olarak, sol siyasi düşüncenin simgesi olarak lanse edilmiş, olumsuz algılar oluşturulmaya çalışılmıştır.

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda değişiklik yapılarak kooperatiflerin Kurumlar vergisi muafiyeti kaldırılmıştır. Muafiyetin kaldırılmasının gerekçesi olarak da, özel sektörle rekabette eşit şartların sağlanması gerekliliği olarak beyan edilmiştir. Hâlbuki özel sektörün en gelişmiş olduğu ülkelerde kooperatiflerin daha fazla geliştiği görülmektedir. (TABLO-2 bkz.)

Belli ölçüde de olsa kooperatiflerde devletin vesayeti söz konusudur. Hâlbuki gelişmiş ülkelerde kooperatiflerin vesayetinden söz edilemez. Üstelik son yıllarda 1163 sayılı kooperatifler Kanununda yapılan değişiklikler vesayetin giderek artmasına neden olmuştur.

Kooperatiflerin Dünya Üzerindeki Dağılımı

TABLO-2 Kooperatiflerin Dünya Üzerindeki Dağılımı (G.T.B , 2013)

Kooperatiflerin Öneminin Yeniden Anlaşılması Süreci

Son dönemlerde dünya ölçeğinde ekonomik alanda yaşanan gelişmeler, sağlıklı bir ekonomik yaşamın temel taşlarından birinin dayanışma ve işbirliği anlayışı ile oluşturulan kooperatiflerin olduğunu göstermiştir. Kooperatifler, yaşanan ekonomik krizlerden en az etkilenen ve ortaklarına hizmetin sürdürülebilirliğini sağlayan kuruluşlar olduklarını kanıtlamışlardır.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon, 4 Temmuz 2009 Uluslararası Kooperatifler Günü dolayısıyla yayımladığı bildiride şunları söylemiştir;

"Kooperatiflerin ekonomik modeli, sadakaya değil, kendi kendine yetme ve herkesin eşit ticari hakka sahip olması ilkesine dayanıyor. Finansal krizin vurduğu ülkelerde, birçok finans kuruluşunun kredileri kesmek zorunda kaldığı bir dönemde, kooperatif bankalar ve kredi birlikleri kredi musluklarını açık tutarak en savunmasız kesimin aldığı darbenin hafiflemesini sağlıyor. Bütün bu gelişmeler, finansal sistemin dayanıklılığının sağlanabilmesi için güçlü alternatif iş modellerinin varlığının ve kurumsal çeşitliliğin sağlanmasının önemini vurguluyor.

Kooperatifler daha fazla desteği hak ediyor. Hükümetleri kooperatiflerin kurulması ve geliştirilmesini desteleyen politikalar oluşturmaya çağırıyorum. Tüketiciler de, gıda alışverişlerinde,

küçük üretici kooperatiflerinin adil piyasa şartlarında satılan ürünlerini tercih ederek bu sürece katkıda bulunabilirler."
demiştir.(haberortak.com , 2015)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, A/RES/64/136 sayılı Kararı ile kooperatiflerin sosyo-ekonomik kalkınmaya, özellikle yoksulluğun azaltılmasına, istihdam yaratılmasına ve sosyal bütünleşmeye olan katkılarını vurgulayarak 2012 yılını "Uluslararası Kooperatifler Yılı" olarak ilan etmiştir. (Köy-Koop Haber, 2012)

Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı Süreci

2012 yılında Ülkemiz kooperatifçiliği için son derece önemli olan ve geniş bir mutabakatla hazırlanan "Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı" Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanmış ve 17 Ekim 2012 tarihinde dönemin Başbakanı Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından kamuoyuna deklare edilerek yürürlüğe girmiştir.

Sayın Erdoğan konuşmasında;

"Önemli bir ekonomik girişim modeli olan kooperatifçiliğin, ülkemizde henüz potansiyelinin tam olarak değerlendirilemediğini görüyoruz. Sayısal anlamda gelişme gösterse de kooperatiflerimiz, ekonomik ve sosyal fonksiyonları itibarıyla henüz arzu ettiğimiz düzeyde bulunmuyorlar. Bunun için kooperatifçilik konusunda köklü bir değişim, esaslı bir yeniden yapılanmaya ihtiyacımız var."

"8 milyondan fazla insanımızın ekonomik faaliyetlere katılmasını sağlayan kooperatiflerimizi daha etkin ve verimli yapıya kavuşturmak amacındayız" diyerek kooperatifçiliğin önemini vurgulamıştır. (koop.gtb.gov.tr, 2013)

Ancak, aradan yaklaşık üç yıl gibi bir zaman geçmiş olmasına rağmen eylem planında öngörülen çalışmaların henüz gerçekleşmediği görülmektedir.

Birleşmiş Milletler (BM) Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nün önerisi üzerine **2014 yılı**, BM 66. Genel Kurulu'nda resmi olarak onaylanarak, **Uluslararası Aile Çiftçiliği Yılı (AÇY)** olarak ilan edilmiştir.

"Yılın temel amacı, açlık ve yoksullukla mücadele ve doğal kaynakların korunması açısından aile çiftçiliğinin önemini vurgulanmasıdır. Dünyanın dikkatini çiftçi ailelerine ve küçük ölçekli çiftçiliğe çekmek, açlığın ve yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda girişimlerin küçük

ölçekten başlaması gerekliliği ile gıda güvenliği ve beslenmenin sağlanması, geçim kaynaklarının iyileştirilmesi, doğal kaynak ve çevre yönetimi açısından etkinliğin sağlanması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, küçük aile işletmeciliğinin sürdürülebilirliğinin ve kırsal kalkınmanın etkin bir parçası olmasının sağlanması amaçlanmaktadır.” (tarim.gov.tr, 2014)

Birleşmiş milletler tarafından, 2014 yılının aile çiftçiliği yılı ilan edilmesi, yöresel ekonomilerin önemini ortaya koymuştur. Aile çiftçiliğinin temelinde de, aile işletmesinin ekonomik faaliyetlerini yürütecek olan kooperatiflerin olması kaçınılmazdır.

TUSİAD Ve TOBB ‘ un Kooperatiflere Bakış Açısı

Ülke ekonomisinde kooperatifler, ekonominin hemen hemen her alanında faaliyet göstermektedirler. Tarımsal pazarlamada ve girdi temininde, sulama, su ürünleri, orman üretim ve bakımı, pancar üretimi, konut, taşıma, el sanatları, eczacılık, turizm, eğitim, sağlık, kredi ve kefalet işlemleri gibi birçok sektörde hizmet vermektedirler.

Ekonomide 3. Sektör olarak adlandırılan kooperatiflerin ülkemizde arzulanan yerde olmadığı her kesim tarafından kabul edilmekle birlikte mevcut sorunlarının çözümü yönünde çaba gösterilmemesini anlamak da mümkün değildir.

Çünkü Ülkemizde fiyatlar ekonominin doğal koşulları içerisinde oluşmamaktadır. Ülkenin yaklaşık % 25 lik kesimini oluşturan üretici, piyasanın arz ve talep dengesini gözleyecek ve ona göre dengeleri oluşturacak, rekabeti sağlayabilecek mekanizmaları oluşturamamıştır.

Yıllardan bu tarafa pazardaki hâkimiyet unsurları değiştirilememiştir. Çünkü fiyatların oluşturulmasında üretici ile nihai tüketicinin etkin olmasını sağlayabilecek kooperatif yapıların oluşması veya gelişmesi sağlanamamıştır.

Bu sorunlar çözümlenmeden toplumsal kalkınmanın gerçekleşeceğini düşünmek de doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Ekonomide rekabet gücünden yoksun olan üreticinin varlığını sürdürebilmesinin, var olabilmesinin yollarından biri olarak kooperatiflerin öneminin yeni yeni anlaşılmaya başlanılmış olması da önemli bir gelişmedir.

Özel sektörün temsilcisi konumundaki TUSİAD ve TOBB, Ülkemizde üretici örgütlenmesindeki olumsuz tablonun sorun olduğunu dile getirmişlerdir.

TÜSİAD tarafından hazırlanan ve Kasım/2014 yılında yayınlanan raporun “**Tarım Sektöründe Yönetişim ve Katılım**” adlı 9. Bölümünün 181. Maddesinde,

*“ABD’de tarım sektörüne yönelik politikalarda, şeffaflığın, katılımcılığın ve istikrarın sağlanmasında çiftçi örgütleri, tarım dernekleri ve kooperatifler gibi üretici örgütlenmelerinin payı büyüktür. Nitekim bu örgütler, sektörün gerek yapısal gerekse diğer özellikler bakımından **en fazla sorun yaşayan üretim katmanının** bu sorunları aşmasına yardımcı olarak, etkinliğin tarım sektörünün dikey ilişkili katmanlarının en başından başlamasına katkı sağlamıştır.”* denilmektedir.

AB ülkelerinde de durum ABD den farklı değildir. Raporun 191. Maddesinde;

“Tıpkı ABD gibi, AB üye ülkelerinde de kooperatifler tarım sektörünün üretim katmanının sektörel politikalara katılımının sağlanmasında önemli bir rol oynamakta ve politika belirleme süreçlerinde de son derece etkin olmaktadır. AB’de de kooperatiflerin ölçek ekonomilerini yakalamış ve ciddi finansal kaynaklara sahip işletmeler eliyle yönetildiği ve bunların da dikey entegrasyon yöntemini benimsediği dikkat çekmektedir. Ayrıca AB’de uzman tarım bankacılığı, finansal kaynaklara erişiminde çok ciddi bir avantaj sağlamaktadır.” Denilmektedir. (Akar, 2015)

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğince(TOBB) yayınlanan 2013 yılı Türkiye Tarım Sektörü Raporunda yapılan GZFT (SWOT) analizinde,

“ Üretici organizasyonlarının etkin ve güçlü olmaması” zayıf yön olarak belirlenmiştir.(TOBB, 2013a)

Diğer taraftan *“Tarımsal sanayi kuruluşlarının özelleştirilmesinde üretimin sürdürülebilirliğini sağlamayan politikalar”* tehdit olarak belirlenmiştir.(TOBB, 2013b)

Kooperatiflerde İhtisas Birliklerinin Oluşturulması Süreci

2000 li yılların başından itibaren kooperatiflerin bilinen mevcut sorunları giderilmeye çalışılmadan, ihtisas birlikleri adı altında çeşitlendirilmesi, kooperatiflerin yerine ikame yeni örgüt arayışları gündeme gelmiş, dolayısıyla üretici örgütlenmesinde sorun giderek artmaya başlamıştır.

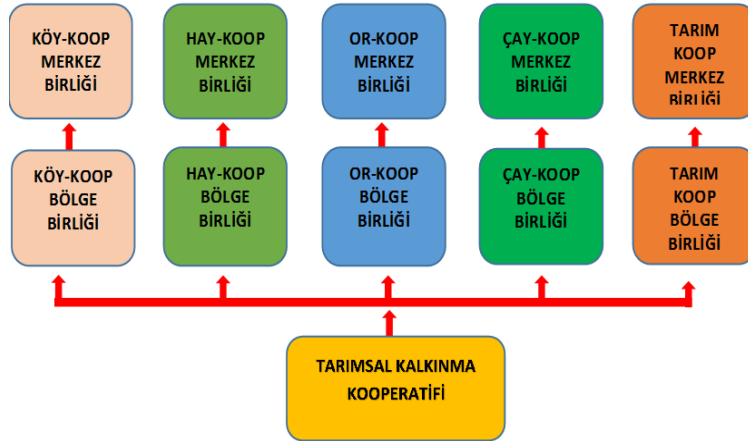
Tarımsal kalkınma kooperatifleri 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa göre köylerde kurulmaktadır. Kuruluşlarına Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüklerince izin verilmekte ve Ticaret siciline tescil ettirilerek tüzel kişilik kazanmaktadır.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapan 3476 S.K. 1988 yılında yürürlüğe girdiğinde, Bakanlıkça yeni bir düzenlemeye gidilmiş, Köy Kalkınma, Ormancılık, Hayvancılık ve Çay kooperatiflerinin ana sözleşmelerini değiştirerek, Bakanlıkça hazırlanan tip ana sözleşme türü olan **Tarımsal Kalkınma Kooperatifi** Ana sözleşmesine intibak zorunluluğu getirilmiştir.

Kuruluşlarında, genellikle Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca hazırlanan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ana sözleşmeleri esas alınmaktadır. Ana sözleşmenin 7. Maddesinde çalışma konuları belirlenmiş olup, üreticinin tarım, hayvancılık, orman üretimi, çay bitkisi üretimi ve ürünlerinin pazarlanması ile girdi temini gibi konulardaki tüm ekonomik faaliyetlerini yürütmektedir.

Köylerde çok amaçlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri kurdurulurken, il düzeyinde ve merkez birliği düzeyinde konu bazında Tarım Kooperatifleri Birliği (**TAR KOOP**), Hayvancılık Kooperatifleri Birliği (**HAY KOOP**), Ormancılık Kooperatifleri Birliği (**OR KOOP**), Çay Ekicileri Kooperatifi (**ÇAY KOOP**) şeklinde ayırıştırma yapılmıştır.

Diğer taraftan çok amaçlı olarak nitelendirilen (**KÖY KOOP**) merkez birliğinin kuruluşuna da 1998 yılında Bakanlıkça izin verilmiş olmasına rağmen bölgelerde örgütlenmesine izin verilmemektedir.

TABLO-3 Tarımsal Kalkınma kooperatiflerinin bölge ve merkez birliği düzeyinde örgütlenmesi.

3476 S.K. Geçici 2. Maddesi ile “ **Bu Kanunun yürürlük tarihinden önce tüzel kişilik kazanmış olan kooperatif üst kuruluşları bu kanun hükümlerine göre kurulmuş sayılır**” hükmü getirilerek bölge birliklerinin statülerinde her hangi bir değişikliğe gidilmemiş ve **intibak zorunluluğu da getirilmemiştir.**

Bu düzenleme, köylerde kurulmuş bulunan tarımsal kalkınma kooperatifleri çok amaçlı olarak öngörüldüğü için, faaliyet konuları ile ilgili tüm bölge birliklerine ortak olma zorunluluğunu doğurmuş, Kooperatifler kanunundaki bu düzenlemeler üretici örgütlenmesindeki temel sorunu oluşturmuştur.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin tek bir bölge birliğine, bölge birliklerinin de tek bir merkez birliğine ortak olması ile ilgili hiçbir yasal veya idari bir düzenleme, dolayısıyla bir zorunluluk da getirilmemiştir. Bakanlık verileri de zaten bu durumu teyit etmekte, ihtisaslaşmanın gerçekleşmediği görülmektedir.

KÖY KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	7 KÖY KOOP BÖLGE BİRLİĞİ 4 TAR KOOP BÖLGE BİRLİĞİ 7 HAY KOOP BÖLGE BİRLİĞİ
HAYVANCILIK KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	31 HAY KOOP BÖLGE BİRLİĞİ 2 KÖY KOOP BÖLGE BİRLİĞİ
ORMANCILIK KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	18 OR KOOP BÖLGE BİRLİĞİ 8 KÖY KOOP BÖLGE BİRLİĞİ 1 HAY KOOP BÖLGE BİRLİĞİ
TARIM KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	4 KÖY KOOP BÖLGE BİRLİĞİ 5 TAR KOOP BÖLGE BİRLİĞİ 1 HAY KOOP BÖLGE BİRLİĞİ

	1 OR KOOP BÖLGE BİRLİĞİ
SULAMA KOOP MERKEZ BİRLİĞİ	10 SULAMA KOOP BÖL. BİR. 3 KÖY KOOP BÖLGE BİRLİĞİ
SU ÜRÜNLERİ KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	13 SU ÜR. KOOP BÖL. BİRLİĞİ
ÇAY KOOP. MERKEZ BİRLİĞİ	5 ÇAY KOOP BÖLGE BİRLİĞİ

TABLO-4 Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı Merkez Birliklerine ortak bölge birlikleri tablosu.

Yukarıda görüldüğü üzere tüm merkez birliklerine ortak bölge birlikleri çeşitlilik arz etmektedir. Bakanlığın her bölge birliğinin kendi ihtisas konusunda örgütlenmesini sağlayamadığı, yapılan uygulama sonucu, su ürünlerinin ve Çay Koop'un dışında ihtisaslaşmanın gerçekleşmediği görülmektedir.

Sulama kooperatifi ana sözleşmesinin çalışma konularında değişiklik yapılmasına Bakanlıkça izin verilmekte ve tarımsal kalkınma kooperatifi gibi faaliyet yürütebilmesine imkân sağlanabilmektedir. Ayrıca Bakanlıkça uygulanan hayvancılık kredilerinden de yararlanabilmektedir.

Kooperatif, 5996 Sayılı Yasaya göre kurulmuş bulunan Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine veya 5200 Sayılı Yasaya göre kurulmuş bulunan Süt Üretici Birliklerine üye olmaları halinde, kuruluş yasalarına aykırı olmasına rağmen, merkez birliği düzeyinde örgütlenmiş olarak kabul edilebilmektedir.

Aslında bu örgüt yapısı beklenilenin tam aksine ihtisaslaşmaya değil karmaşaya neden olmuştur. Kooperatiflerin çalışma konularının ve faaliyet alanlarının birbiriyle örtüşmesine rağmen bu kadar ayrıştırılması, diğer taraftan Bakanlığın bazı örgütlere tarımsal desteklemelerde ve yetkilendirmelerde ayrıcalık tanınması haksız bir rekabet ortamı yaratmış,

örgütlerin yeterince gelişmesinin ve kurumsallaşmasının önünde engel teşkil etmiştir.

Kooperatiflerin yanında, damızlık birliği, üretici birliği, ziraat odası, tarım kredi ve tarım satış kooperatifleri, pancar kooperatifi vb. benzeri birçok aynı veya benzer faaliyetleri yürüten ve çalışma konuları ve alanları birbiriyle örtüşen birçok üretici örgütünün varlığında üreticinin mağduriyetine neden olmuş ve üretici tüm bu örgütlere kaynak sağlamak durumunda kalmıştır.

Görülüyor ki kooperatifleşmede ihtisaslaşma olmamış, Ülke gerçekleri ile bağdaşmayan ihtisaslaştırmada sorunları çözmemiştir.

Tarımsal planlamaların yapıldığı, Ülkemizdeki köylülük nüfusunun makul oranlara düştüğü, işletmeler büyüyüp aile işletmeciliğinden ekonomik işletmeciliğe dönüştüğünde ihtisaslaşma zaten kendiliğinden oluşacaktır.

En önemlisi de, ihtisaslaşma adı altında herhangi bir ayrıştırmaya gitmeden, kooperatiflerin **bir iktisadi işletme** olarak görülmesi halinde sorunların önemli bir kısmının çözümü daha da kolaylaşacaktır.

Üretici Örgütlerinin Amaç Ve Kuruluş Gerekçelerinin Örtüşmesi ve Diğer Üretici Örgütlerinin Kuruluş Sürecinin Başlaması

Tarımsal alanda faaliyet gösteren üretici örgütlerinin çokluğu ve çeşitliliği sorunun temel kaynağını oluşturmaktadır. Üreticiyi doğrudan ilgilendiren örgütler aşağıda belirtilmiştir.

1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu,

4572 Sayılı Tarım Satış Koop. ve Birlikleri Hakkında Kanun,

5996 Sayılı Yetiştirici Birlikleri ile ilgili kanun,

5200 Sayılı Üretici Birlikleri Kanunu,

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun dışında Sulama Birlikleri, dernek, vakıf, platform ve kümelenme adı altında farklı farklı örgütsel yapılarda oluşturulabilmektedir.

Yukarıda belirtilen yasalara göre kurulan üretici örgütlerinin tanım ve amaçları irdelendiğinde, neredeyse tamamının amaç ve kuruluş gerekçelerinin birbiriyle örtüştüğü, bu nedenle görev karmaşası olduğu görülmektedir.

1990 lı yılların ortalarında yetiştirici birliklerinin kuruluş süreci başlamış, bazı misyonlar yüklenerek ve devletçe özel olarak desteklenerek (ki hala bu destekler devam etmektedir) örgütlenme sürecine girmiştir.

2004 yılında üretici birlikleri kanunu ile ve yine özel destekleme argümanları da kullanılarak üretici birliklerinin kurulması sağlanmıştır.

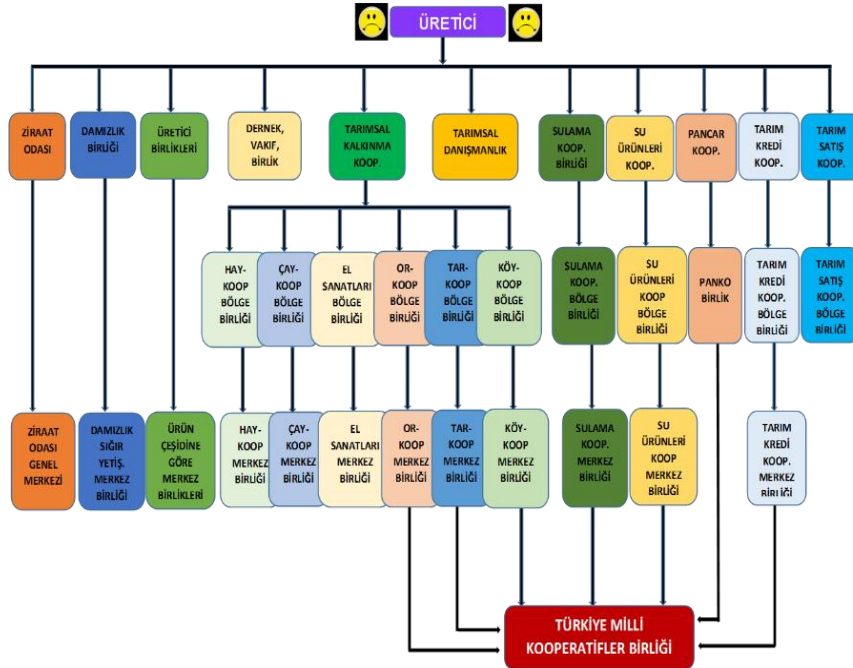
Mevcut örgütlenme durumu üreticinin aynı amaca yönelik birden fazla örgüte ortak/üye olmak zorunluluğu getirmiştir.

Üretici zorunlu olarak tüm bu örgütlere kaynak sağlamak durumundadır.

Örgütler arasında görev karmaşası oluşmaktadır.

Üretici örgütleri parçalı yapı ve kaynak sorunları nedeniyle birbirleri ile rekabet etmek zorunda kalmıştır. Bu ve benzer nedenlerden dolayı kurumsal kimlik kazanamamaktadır,

Üretici örgütlenme tablosuna (TABLO-5) bakıldığında, üreticinin mağduriyeti net bir şekilde görülmektedir.

TABLO-5 Üretici örgütleri genel ortaklık tablosu.

Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi Projesi (IRFO)

Mevcut örgütlenme modeli, uluslararası projelerin yürütülmesine de engel teşkil etmektedir. Ayrıca AB sürecinde bu tür sorunların giderek daha da fazla yaşanabileceği görülmektedir.

Dünya Bankası kaynaklı ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca 2005-2008 yılları arasında yürütülen “Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi (IRFO) Projesi” nin yürütülmesi sürecinde mevcut parçalı yapı sorun olmuştur.

Yaklaşık 9,5 milyon dolar hibe destekli bu projenin yürütülebilmesi için Köy Koop, Hay Koop, Tüs Koop, Or Koop, Sür Koop, Çay Koop ve Tarım Kredi Koop Merkez Birlikleri tarafından önce “Tarım Milli Birliği” oluşturulmuştur. Ancak, uygulamanın 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa aykırılığının tespiti sonrası **TAKOG** (Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Ortak Girişimi) oluşturulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Proje ortak girişim tarafından yürütülmüş ve proje çıktısı olarak en az dört merkez birliğinin birleşmesi öngörülmüşken böyle bir birleşme de gerçekleşmemiştir.

Ülkemizde Kooperatifleşmeyi Zorunlu Hale Getiren Nedenler

Ülkemizde küçük ve orta ölçekli üreticinin korunmasını, geliştirilmesini ve desteklenmesini gerektiren çok önemli gerekçeler hala geçerliliğini korumaktadır.

Bu nedenle kooperatiflerin, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi güçlendirilmesi ve desteklenmesi devlet politikası olarak uygulanmalıdır.

Ülkemizde kooperatifleşmeyi zorunlu hale getiren nedenlerin bir kısmını şu şekilde belirlemek mümkündür.

Özel sektörün doğası gereği kar odaklı yaklaşımı ve üretici lehine rekabet ortamının kurulamamış olması,

Üretici ile tüketici arasındaki fiyat makasının en aza indirilmesi zorunluluğu,

Üreticiyi koruyan argümanların yetersiz oluşu,

Kırsalda sermaye birikiminin yetersizliği,

İstihdam yaratılması ve yerinde istihdamın sağlanması,

Alternatif gelir getirecek projelerin geliştirilebilmesi,

Üretim planlamalarının yapılabilmesi ve kalitenin sağlanabilmesi,

Gelir dağılımındaki sorunların giderilmesi olarak sayılabilir.

Devletin kırsal alana veya üreticiye toplu olarak götüreceği hizmetler için veya hizmet almak için, yasal statüye haiz muhatap tüzel kişilik bulma ihtiyacının karşılanmasında da kooperatifler önemli bir görevi yerine getirmektedir.

Nitekim son yıllarda bazı desteklemelerin üretici örgütleri tarafından dağıtılmaya başlanılmış olması hem örgütlenme adına hem de devlet adına önemli olduğu kadar, örgütlerin kendi ortaklarına hizmet etme potansiyelinin geliştirilmesi bakımından da önemli bir gelişmedir.

Veri Tabanı Eksikliği

Kooperatifler ve tarımsal örgütler hakkında yeterli bilgiye ve veriye sahip olunmamasının sonucu, mevcut potansiyel yeterince bilinmemekte, kooperatiflerin ekonomideki rolü ve etkisinin yeterli analizi yapılamadığından kooperatifçiliğe ön yargı ile yaklaşılmaktadır.

Bu gün için sağlıklı bir şekilde sayısı dahi bilinmeyen, birden fazla yasa ile farklı farklı Bakanlıklarca yönetilen kooperatifler ve tarımsal örgütler hakkında yeterli veriye sahip olunmamasının sonucu, ileriye dönük tarımsal politikaların oluşturulmasında ve örgüt yapılarının hangi hedeflere yönlendirilmesi gerektiği konularındaki belirsizlikler de giderilememektedir.

Araştırma kuruluşlarının ve üniversitelerin araştırmalarına katkı sağlayacak verileri sağlayamaması da önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Hâlbuki özellikle kooperatiflerin, bölge birliklerinin ve merkez birliklerinin en alt birimdeki ortaklarının tüm verilerinin ve potansiyellerinin bilinmesi halinde yeni politikaların ve projelerin geliştirilmesi mümkün olacaktır.

Bu tür çalışmalar bu güne kadar gerçekleştirilebilmiş olsaydı, hiç şüphesiz bilimsel çalışma ve kurumsallık adına önemli bir kazanım olacak ve politikaların belirlenmesinde ilgili kuruluşlar daha etkin olabilecekti.

Üretim Ve Tüketim Zincirinde Kooperatiflerin Rolü

Uluslararası sermaye, bir taraftan ağırlıklı olarak ithalata dayalı bir sanayinin oluşmasına zemin hazırlarken, diğer taraftan tüketim toplumu oluşturmak için de tüm gerekli argümanları kullanmaktadır.

Üretici olmak, imalatçı olmak, istihdam yaratmak yeterince teşvik edilmemiş, bazı mevzuat düzenlemeleri ile getirilen teşvik unsurları da arzulan sonuçları vermemiştir. Bir bakıma insanlar üretimden uzaklaşmıştır.

Köyden kente göç özellikle tarımsal alandaki üretimi olumsuz etkilemiştir. 31 Aralık 2011 itibariyle toplam nüfusun %76,8'i il ve ilçe merkezlerinde ikamet ederken %23,2'si belde ve köylerde ikamet etmektedir. Göçe rağmen ekiliş alanlarında önemli bir artış olmazken, işlenmeyen arazi miktarı artmıştır. (TÜİK, 2012)

Üretim yapan sektör ciddi sıkıntılar içerisindedir. Çünkü pazarlamada ekonomik ve sosyal yapı tümüyle değişmiştir. Büyük, markalaşmış üretici firmaların dahi pazarlamada etkileri neredeyse kalmamıştır.

Sayıları 400 e yaklaşan büyük AVM ler, yine sayıları 15.000 e yaklaşan ve zincir oluşturan butik alışveriş dükkânları, beldelere, neredeyse köylere kadar yayılmış, ekonominin ve sosyal yapının iliklerine kadar işlemiştir. Ekonomideki pazar payları % 80 lere dayanmıştır. (Akar, 2014)

Üretim zincirinde olduğu kadar, pazarlama zincirinde ve hizmet sektöründe oluşturulan bu sistem, hem büyük üreticilerin hem de küçük üreticilerin aleyhine bir yapı oluşturmuş, bakkaldan kıraathanelere kadar sayıları bir milyon iki yüz bini bulan esnafın kepenk kapatmasına neden olmuştur. (Akar, 2014)

Özellikle gıda sektöründe üretim yapan firmaların, bu zincirlere mahkûmiyeti, birçok firmanın kapanmasına yol açmıştır. Neredeyse maliyetine alış, kendi markası ile pazarlama, tek taraflı dayatmalarla belirlenerek oluşturulan pazarlama yöntemi, üretim yapan sektörü isyan noktasına getirdiği çok belirgin bir şekilde görülmektedir. (Akar, 2014)

Hal böyle iken ve devasa firmalar ülkenin bu ekonomik koşullarına uymak zorunda iken, üretici, hangi yapılarla bu pazara girecektir? Üreticiden tüketiciye kadar oluşan zincirin en önemli halkası olan

AVM'ler ve Butik Dükkânlar bu kadar desteklenirken, üretici emeğinin karşılığını nasıl alacak, tüketici ihtiyacını nasıl ucuza temin edecektir? Bu nasıl olacaktır? Bu sorulara cevap bulmak gerçekten çok zor. (Akar, 2014)

Konuya, kooperatifçilik açısından baktığımızda tablo daha da karanlık ve vahim. Bu zincirlere üreticinin tek başına ürün verme şansı yok. Kooperatiflerimizin mevcut parçalı ve güçsüz yapılarıyla bu zincirde yer bulmaları da gerçekten çok zor görünmektedir. (Akar, 2014)

Orman Üretiminde Kooperatifler

Gelişmiş ülkelerde olmayan fakat hala Ülkemizin bir gerçeği olan orman köylüsü profili yıllardan bu tarafa çok fazla değişmemiştir.

Hala; Gayri safi milli hâsıladan en az payı alan, en az toprağa sahip, tarımsal üretim olanakları çok sınırlı, şehirlerden uzak yaşayan ve Ülkenin vermiş olduğu eğitim, sağlık vb. hizmetlerden en az yararlanan orman köylüsüdür.

Geçimi ağırlıklı olarak ormana dayalı olup önemli ölçüde orman kaynaklarına bağlı olarak yaşamaktadır. Sayıları üç binin üzerindeki orman üretimi yapan tarımsal kalkınma kooperatifi, her türlü olumsuzluğa rağmen orman üretiminin halen en önemli kısmını gerçekleştirmektedir.

Orman ve Su İşleri Bakanlığınca son yıllarda uygulanan ormancılık politikalarının, Orman köylüsü ve kooperatiflere son derece olumsuz yansımaları olmuş, verilen üretim birim fiyatları, dikili satış uygulamaları ve yapılması öngörülen yasal düzenlemeler tümüyle orman köylüsünün ve kooperatiflerinin aleyhine gelişmiştir.

Dikili satış uygulaması, yaklaşık 7 milyon civarındaki Orman köylüsünün içinde yaşadığı ormanlardan yararlanmasını engelleyen bir uygulamadır.

Dikili satış; ormandaki üretimi özelleştirmek, diğer bir ifade ile ormanda belirlenmiş bir kesim alanını dikili olarak ulusal veya uluslararası firmalara satmak anlamı taşımaktadır.

Dikili satış, orman köylüsünün mağdur edilmesinin yanında yerel ekonomilere de ciddi zarar vermektedir. Ormanlardan elde edilecek gelirden ihale ile üretim işini alacak ulusal ve uluslararası firmalar yararlanacağından yerel ekonomide tüccarından, esnafından nakliyecisine kadar her kesim mağdur olacaktır.

Dikili satış, orman köylüsünün örgütlü yapısına, çevreyle ilgili değerlere zarar verecek, her türlü şaibeye açık, kaçak kesimlere neden olunacak ve sosyal barışı zedeleyecek bir yaklaşım olacaktır.

Ancak, orman köylerinde yaşanan göç olgusu, kooperatiflerde giderek iş gücü kaybına ve kooperatiflerin giderek küçülmesine neden olmuştur.

Bu nedenle; özellikle orman üretimi yapan kooperatiflerin, bazı özendirici tedbirler getirilerek bölge şefliği hatta İşletme Müdürlüğü bazında yeniden yapılandırılması orman üretimi yapan tarımsal kalkınma kooperatiflerinin geleceği açısından son derece önemlidir.

Kooperatiflerde Güven Sorunu

Mevcut üretici örgütlerinin en önemli sorunu güven sorunudur. Kooperatiflerimizin güven kazanabilmesi, şeffaflığın sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması ve kendi içerisinde kontrol ve denetim sistemi ile kurumsal kimlik oluşturulması çalışmalarının yapılması son derece önemlidir.

Mevzuatları gereği kooperatifler aslında her türlü denetime açık tüzel kişiliklerdir.

Kooperatif ortaklarının kendi iradeleri ile seçtikleri denetim kurulu üyeleri,

Ortakların denetim ve inceleme hakkı,

Bağlı olduğu üst birliğin denetim yetki ve sorumluluğu,

Kredi kullanmışsa kredi kullandıran kuruluşun denetim hakkı,

Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüklerinin ön inceleme yetkisi,

Bağlı olduğu Bakanlığın denetim yetkisi,

Her ortağın adli mercilere başvuru hakkı gibi tanınan hak, yetki ve sorumluluklar kooperatiflerin aslında birçok kuruluş tarafından denetlenebildiğini göstermektedir.

O halde bu kadar denetime açık kuruluşlar olarak kooperatiflerdeki güven sorununun hala yaşanıyor olması, ayrıca irdelenmesi gerekli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her yıl yaklaşık üç bin civarındaki kooperatifle ilgili dava açılıyor olması da düşündürücüdür.

Kooperatifi denetlemek amaçlı seçilen denetleme kurulu üyelerinin denetim yapabilecek bilgi, deneyim ve formasyona sahip olmadıkları ortadadır.

Yine ortakların inceleme haklarını kullandıklarını da söylemek pek mümkün değildir.

Bölge ve merkez birliklerinin çok önemli bir kısmı denetim elemanı istihdamı sağlamamakta, teftiş kurulu oluşturabilen merkez birlikleri ise kontrolör veya müfettişler doğrudan Genel Başkana bağlı olarak çalıştılarından veya yeterince bağımsız kurul oluşturamadıklarından gereği gibi denetim yapamamaktadırlar.

Kredi veren kuruluşların denetimi sadece bilanço ile sınırlı kalmaktadır.

Bakanlık il Müdürlüklerinde ön inceleme yapacak eleman istihdamı sağlanamamış, Bakanlık merkez teşkilatlarında istihdam edilen kontrolör sayısı ise yetersizdir.

Sorun yaşayan kooperatif ortağı için adli mercilere başvurmak tek çözüm olarak kalmaktadır.

Yakın geçmişte bankacılık sektöründe ciddi olumsuzluklar yaşanmıştır. Yaşanan tüm olumsuzluklardan sonra sistemin aksayan yönlerinin giderilmesi yanında, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulması güven sorununun çözümüne önemli ölçüde katkı sağlamış, büyük ölçüde kendi kendini denetleyen bir bankacılık sistemi işlerlik kazanmıştır.

Aslında kooperatifçilikte de sorun, sistemin oluşturulması ve kurulacak mekanizmalara işlerlik kazandırılması sorunudur. Kooperatiflerin yeniden yapılandırılması ve yeniden yapılacak olan yasal düzenlemede bu konunun mutlaka dikkate alınması gerekmektedir.

Çözüm; Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin bünyesinde, doğrudan Milli Birliğin genel kuruluna karşı sorumlu, güçlü bir denetim biriminin oluşturulması doğru bir yaklaşım olacaktır. Kooperatifçiliğin gelişmiş olduğu ülkelerde bağımsız denetim kuruluşları denenmiş ancak başarılı olmadığı hatta sorunların giderek büyüdüğü görülmüştür.

Mevcut 1163 sayılı yasanın 75. Maddesi ile getirilen “Kooperatif merkez birlikleri kendisine bağlı birlik ve kooperatifleri denetler ve bunların eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını karşılar. Merkez birliği kuruluşu tamamlanmadığı hallerde, birlikler kendisine bağlı kooperatifleri denetler. Üst kuruluşlarca yapılan denetim sonuçları ilgili bakanlığa bildirilir.

Kooperatif ve üst kuruluşları, üst kuruluşunun tespit edeceği esaslara göre, kendilerine yönelik denetim ve eğitim hizmetlerine ait giderlere

iştirak ederler.” Hükümünün, belirli kaynaklar sağlanmış olmasına rağmen işlerlik kazanmadığı da görülmektedir.

Örgütlenme Modeli Çalışması Ve Çözüm Önerileri

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun yeniden düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Ancak, yasa hazırlıklarında kooperatiflerle ilgili nasıl bir yapılanma öngörüldüğü bilinmemektedir. Hâlbuki yasal düzenleme, ortaya konulacak olan yapılanma modelinin yasal zeminini sağlayacaktır. Diğer bir ifade ile öncelikle kooperatif yapılanma modelinin ortaya konulması, daha sonra yasal düzenlemenin yapılması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Kooperatiflerin yanında diğer üretici örgütlerinin yapılanması da son derece önemlidir. Diğer üretici örgütlerinin kooperatiflerle olan ilişkisi yetki, görev ve sorumluluk tanımlarının belirlenmesi ve yapılanmanın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Kooperatiflerin tek başına sorun teşkil ettiğini düşünmek yanlış bir değerlendirmedir. Diğer üretici örgütlerini de sorunun bir parçası olarak görmek ve yapısal düzenlemeyi buna göre gerçekleştirmek gerekecektir.

Diğer taraftan kooperatiflerin ve diğer üretici örgütlerinin Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile olan faaliyetlerini hangi yasal zeminde yerine getireceği de bu düzenleme içerisinde belirlenmiş olmalıdır.

Zaman zaman ön plana çıkan veya arka plana itilen üretici örgütleri, fonksiyonları itibarıyla gerekliliğinden veya gereksizliğinden dolayı tartışılmamış farklı mülhazalarla değerlendirilmiştir.

Köy Koop Merkez birliğince yapılan ve henüz yayınlanmamış taslak çalışmada şu görüşlere yer verilmiştir.

Milli birliğin güçlü bir yapılanmasının sağlanması, tarımsal örgütlerin merkez birliklerinin konfederasyon şeklinde milli birliğin bünyesinde yer alması,

Alt yapılanmasının federasyon şeklinde illerde oluşturulması,

Her üretici örgütünün mevcut yasaları dikkate alınarak tek merkez birliği olarak değerlendirilmesi,

Devletin kooperatifler üzerindeki etkisinin ve rolünün asgari düzeyde tutulması ve her üretici örgütüne eşit mesafede durması,

Her kesimden üreticinin en üst düzeyde temsilinin sağlanması,

Kurumsal kimlik oluşturulması, bu kapsamda profesyonel yönetim sistemlerinin kurulması,

Eğitim, Ar-Ge, Proje, danışmanlık ve finans birimlerinin oluşturulması halinde kooperatifler, Ülke kalkınmasında daha etkin olabileceklerdir.

SONUÇ

Dünyada 1950 li yıllarda küreselleşme sürecinin başlaması, özelleştirmelerle özel sektörcü bir yaklaşım, üreticinin hatta tüketicinin pazarda hâkimiyetini kaybetmesi, uluslararası örgütlerin ekonomiyi kontrol etmekte ve yönlendirmede etkin olmaya başlamaları, özellikle gelişmiş ülkelerde kooperatifleşme sürecini bir anlamda yeniden başlatmıştır.

Ülkemizde 1970 li yıllarda daha nitelikli bir kooperatifleşme süreci başlamış, bölge ve merkez birliği düzeyinde ciddi bir örgütlenme süreci yaşanmış, 12 Eylül 1980 tarihine kadar devam eden bu süreçte o tarihten bu güne kooperatiflerin sorunları giderek artmış ve bu güne gelinmiştir. Dolayısıyla, 1980 tarihinden bu güne geçen yılların, kooperatifçilik ve üretici adına kayıp yıllar olarak nitelendirilmesi yanlış olmaz.

Gelişmiş ülkelerdeki kooperatifler ise tarımsal sanayide söz sahibi olabilmişler ve uluslararası dev kuruluşların, şirketlerin çekirdeğini oluşturabilmişlerdir.

Ülkemizde ise kooperatifçilik siyasi bir hareket, bununda ötesinde, özel sektörün gelişmesinin önünde bir engel olarak değerlendirilmiştir.

2000 li yılların sonlarına doğru sıkça yaşanan krizlerden kooperatiflerin etkilenmemiş olması kooperatif yapıların önemini daha da artırmış, 2012 yılı kooperatifler yılı ilan edilmiş aynı yıllarda ülkemizde kooperatifler bir kez daha gündeme gelmiş stratejik plan ve eylem planı hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Ancak o günden bu güne önemli bir gelişme olduğunu söylemekte pek mümkün olamamaktadır.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun bazı maddelerini değiştiren 3476 sayılı yasa ile bazı yeni düzenlemeler getirilmiştir. Belli bazı kooperatif türlerinin birleştirilerek Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin kurulması bölge ve merkez birliklerinin oluşumunda ihtisaslaşmaya geçilmesi kooperatif yapıların çok parçalı bir duruma gelmesi ile kooperatifçiliğimizde hızla geri gidiş sürecinin başlamasına neden olmuştur.

Kooperatiflerde ihtisaslaşma adı altında oluşturulan parçalı yapı üretici örgütlenmesinde sorun teşkil etmişken, bu kez 5996 sayılı yasa ile yetiştirici birliklerinin, 5200 sayılı yasa ile üretici birliklerinin kurulması süreci başlamış, en yetkili kişilerin dahi rahatsızlık duyacağı bir örgüt kirliliğine doğru gidilen bir süreç başlamıştır.

Ülkemizde küçük ve orta ölçekli üreticinin korunmasını, geliştirilmesini ve desteklenmesini gerektiren çok önemli gerekçeler hala geçerliliğini korumaktadır. Üstelik örgütlü yapılara devletin hem hizmet götürmesinde hem de hizmet almasında ihtiyacı olduğu da görülmektedir.

Kooperatifler ve tarımsal örgütler hakkında yeterli bilgiye ve veriye sahip olunmaması ön yargılı davranışlara neden olabilmektedir. 3. Sektör olarak kooperatiflerin ülke ekonomisindeki rolü ve katkılarının ne olduğu ile ilgili yeterli araştırmaların yapılmadığı da görülmektedir.

Özel sektörün temsilcisi konumundaki TUSİAD ve TOBB tarafından Ülkemizde üretici örgütlenmesindeki olumsuz tablonun sorun olduğu dile getirilmiştir.

Sayıları ciddi miktarlara ulaşan AVM ve zincir oluşturan butik alışveriş dükkânları, ekonomide etkin ve hâkim olmaya başlamış, bu süreç hem küçük üreticinin, hem de kooperatiflerin pazarda yer almasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir.

Orman ve Su İşleri Bakanlığınca son yıllarda uygulanan ormancılık politikalarının, orman köylüsü ve kooperatiflere son derece olumsuz yansımaları olmuştur. Verilen üretim birim fiyatları, dikili satış uygulamaları ve yapılması öngörülen yasal düzenlemeler tümüyle orman köylüsünün ve kooperatiflerinin aleyhine gelişmiştir.

Mevcut üretici örgütlerinin en önemli sorunu güven sorunudur. Kooperatiflerimizin güven kazanabilmesi, şeffaflığın sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması ve kendi içerisinde kontrol ve denetim sistemi ile kurumsal kimlik oluşturulması çalışmalarının mutlaka gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun yeniden düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Kooperatiflerle ilgili nasıl bir yapılanma öngörüldüğü bilinmemektedir. Kooperatiflerin yanında diğer üretici örgütlerinin yapılanması da son derece önemlidir. Diğer üretici örgütlerinin kooperatiflerle olan ilişkisi, yetki, görev ve sorumluluk

tanımlarının belirlenmesi dolayısıyla yapılanmanın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1-Yıldırım Ekber Ali (2009), “ Tarımda Özelleştirme ve Tekel’in Sonu”,
<http://www.sendika.org/2009/12/tarimda-ozellestirme-ve-tekeli-in-sonu-ali-ekber-yildirim-tarim-dunyasindan/> (01.03.2015).

2-a- G.T.B. (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü) (2013a) , Dünya Kooperatifçilik Raporu, s:3, G.T.B , Ankara.

b- G.T.B. (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü) (2013b) , Dünya Kooperatifçilik Raporu, s:2, G.T.B , Ankara.

3- <http://www.haberortak.com/Haber/Ekonomi/04072009/Krizden-kooperatiflerle-cikilabilir.php#storyContinued> , 10.02.2015

4-Köy-Koop Haber Gazetesi, Mart 2012, Yıl:1, Sayı:5, s:9, Köy-Koop Merkez Birliği, Ankara.

5- <http://koop.gtb.gov.tr/haberler/strateji-eylem-planini-basbakan-erdogan-acikladi>, 22.07.2013

6-<http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Sayfalar/EN/Detay.aspx?Ogeld=46&Liste=KutuMenu> , 22.12.2014

7- Akar Erol (2015), “Tüsiad Tarım Raporunun Düşündürdükleri” , <http://www.ekonomistturk.com/yazar/erol-akar/tusiad-tarim-raporunun-dusundurdukleri/919.html> (30.01.2015)

8- a- TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) (2013a), Türkiye Tarım Sektörü Raporu, TOBB Yayın No: 2014/230, s:83, TOBB, Ankara.

b-TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) (2013b), Türkiye Tarım Sektörü Raporu, TOBB Yayın No: 2014/230, s:85, TOBB, Ankara.

9- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Haber Bülteni, 27.01.2012, Sayı:10736, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do%3Fid=10736>

10- Akar Erol (2014), “Butik Alışveriş Dükkanları ve AVM’ler”, <http://www.ekonomistturk.com/yazar/erol-akar/butik-alisveris-duk%C3%82nlari-ve-avm-ler/563.html> (31.01.2014)